

[I] Wat is politieke ontwikkeling?

Politieke ontwikkeling en haar drie componenten: de staat, de rechtsorde en verantwoording; waarom alle samenlevingen onderhevig zijn aan politiek verval; het plan van dit boek; waarom het goed is om een evenwichtig politiek systeem te hebben

Politieke ontwikkeling is de manier waarop politieke instellingen met-
tertijd veranderen. Dit is iets anders dan politieke of beleidsmatige ver-
schuivingen: premiers, presidenten en wetgevers kunnen komen en
gaan, wetten kunnen gewijzigd worden, maar een politieke orde wordt
gedefinieerd door de onderliggende regels volgens welke samenlevin-
gen zichzelf organiseren.

31

In Boek 1 heb ik betoogd dat een politieke orde bestond uit drie fun-
damentele soorten instellingen: de staat, de rechtsorde en mechanis-
men voor democratische controle (verantwoording). De staat is een
hiërarchische, gecentraliseerde organisatie die binnen een afgebakend
gebied een monopolie op wettig geweld heeft. Staten kunnen niet al-
leen complex zijn en in staat om zich aan te passen, ze kunnen ook
meer of minder onpersoonlijk zijn: de vroege staten waren niet los
te zien van de hofhouding van de heerser en werden omschreven als
'patrimoniaal' omdat ze de familie en vrienden van de vorst voortrok-
ken en via hen functioneerden. In moderne, meer ontwikkelde staten
wordt echter een onderscheid gemaakt tussen het persoonlijk belang
van de vorst en het algemeen belang van de hele gemeenschap. Daarin
wordt ernaar gestreefd om burgers op een meer onpersoonlijke basis
te behandelen, wetten toe te passen, functionarissen aan te stellen en
beleid te implementeren zonder nepotisme.

De rechtsorde heeft vele mogelijke definities, waaronder gewoon de
openbare orde, eigendomsrechten en het naleven van contracten, of
het moderne westerse begrip van mensenrechten, dat gelijke rechten
voor vrouwen en raciale en etnische minderheden omvat.¹ De definitie
van de rechtsorde die ik in dit boek gebruik is niet gekoppeld aan een
specifieke materiële interpretatie van het recht. Ik definieer het veeleer
als een verzameling gedragsregels, als weerspiegeling van een brede
consensus in de samenleving, die zelfs voor de machtigste politieke
actoren in die samenleving bindend is, ongeacht of dat koningen, pre-

sidenten of premiers zijn. Als regeerders de wet naar believen kunnen veranderen, is er geen rechtsorde, ook niet als die wetten uniform voor de rest van de samenleving worden toegepast. Om effectief te zijn, moet een rechtsorde doorgaans worden belichaamd in een afzonderlijke juridische instelling die onafhankelijk van de uitvoerende macht kan handelen. Volgens deze definitie is de rechtsorde niet verbonden aan een specifiek materieel rechtssysteem, zoals die welke gangbaar zijn in de huidige Verenigde Staten of Europa. In het oude Israël, in India, de islamitische wereld alsook in het christelijke Westen bestond er een rechtsorde als inperking van de politieke macht.

32 De rechtsorde moet worden onderscheiden van wat soms de 'machtsorde' wordt genoemd. In het tweede geval staat de macht voor wetten die wel door de regeerder worden uitgevaardigd maar niet per definitie bindend zijn voor die regeerder zelf. Zoals we zullen zien, raakt een machtsorde soms meer geïnstitutionaliseerd, gereguleerd en transparant. Onder die omstandigheden begint zij meer van de functies van de rechtsorde te vervullen door de beslissingsvrijheid van de regeerder te beperken.

Verantwoording betekent dat de overheid zich laat leiden door de belangen van de hele samenleving – wat Aristoteles het algemeen belang noemde (*to koinon sumferon*) – en niet alleen van haar eigen enge eigenbelang. Tegenwoordig wordt verantwoording meestal opgevat als procedurele verantwoording, dat wil zeggen periodieke vrije en eerlijke verkiezingen met meerdere partijen, waarbij burgers hun bestuurders kunnen kiezen en disciplinaire maatregelen tegen hen kunnen nemen. Maar verantwoording kan ook materieel zijn: bestuurders kunnen zich laten leiden door de belangen van de hele samenleving zonder per se onderworpen te zijn aan procedurele verantwoording. Niet-gekozen regeringen kunnen sterk uiteenlopen in hun ontvankelijkheid voor de behoeften van het publiek. Daarom maakte Aristoteles in zijn *Politika* een onderscheid tussen monarchie en tirannie. Er is echter doorgaans een hechte relatie tussen procedurele en werkelijke verantwoording, omdat men er niet op kan vertrouwen dat bestuurders die ontvankelijk zijn voor het algemeen belang dat ook altijd zullen blijven. Als wij het woord verantwoording gebruiken, hebben we het doorgaans over de moderne democratie, gedefinieerd in termen van procedures die overheden ontvankelijk maken voor hun burgers. Maar we moeten niet vergeten dat goede procedures niet onvermijdelijkerwijs gepaard gaan met goede werkelijke resultaten.

De instellingen van de staat concentreren de macht en stellen de

gemeenschap in staat om die macht aan te wenden om wetten en de vrede te handhaven, zich te verdedigen tegen vijanden van buitenaf en voor de nodige publieke voorzieningen te zorgen. De rechtsorde en de mechanismen van verantwoording werken juist de andere kant op: zij leggen de macht van de staat aan banden en zorgen ervoor dat die alleen op een gecontroleerde en consensusgerichte manier wordt toegepast. Het wonder van de moderne politiek is dat we politieke ordes kunnen hebben die aan de ene kant krachtig en bekwaam zijn, en aan de andere kant zodanig aan banden zijn gelegd dat zij alleen optreden binnen de door de wet en de democratische keuze gestelde beperkingen.

33

Deze drie soorten instellingen kunnen in verschillende staatsvormen los van elkaar bestaan, en in diverse combinaties. Zo heeft de Volksrepubliek China een krachtige, goed ontwikkelde staat, maar een zwakke rechtsorde en geen democratie. Singapore heeft behalve een staat ook een rechtsorde, maar een heel beperkte democratie. Rusland heeft democratische verkiezingen, een staat die goed is in het onderdrukken van dissidenten maar niet zo goed in publieke voorzieningen, en een zwakke rechtsorde. In veel mislukte staten zoals Somalië, Haïti en de Democratische Republiek Congo aan het begin van de eenentwintigste eeuw zijn de staat en de rechtsorde zwak of afwezig, hoewel er in de laatste twee wel democratische verkiezingen zijn gehouden. Een politiek ontwikkelde liberale democratie kent echter alle drie de instellingen – de staat, een rechtsorde en procedurele verantwoording – in een zeker evenwicht. Een sterke staat zonder controlemechanismen is een dictatuur; een staat die zwak is en gecontroleerd wordt door allerlei ondergeschikte politieke krachten is inefficiënt en dikwijls instabiel.

De weg naar Denemarken

In Boek 1 heb ik gesteld dat moderne ontwikkelingslanden en de internationale gemeenschap die hen wil helpen geconfronteerd worden met het probleem van ‘de weg naar Denemarken’. Daarmee bedoel ik niet zozeer het feitelijke land Denemarken als wel een denkbeeldige samenleving die welvarend, democratisch en veilig is, goed bestuurd wordt en weinig corruptie kent. In ‘Denemarken’ zouden alle drie de politieke instellingen perfect in evenwicht zijn: een competente staat, een sterke rechtsorde en democratische verantwoording. De interna-

tionale gemeenschap zou graag van Afghanistan, Somalië, Libië en Haïti een ideaal oord zoals 'Denemarken' maken, maar zij heeft geen flauw idee hoe zij dat zou moeten doen. Zoals ik eerder heb betoogd, is het probleem deels dat wij niet begrijpen hoe Denemarken zelf Denemarken is geworden en daarom niet de complexiteit en moeilijkheid van politieke ontwikkeling kunnen bevatten.

34

Van de diverse kwaliteiten van Denemarken is de minst bestudeerde en minst begrepen kwestie de overgang van een patrimoniale naar een moderne staat in het politieke systeem van dit land. In de eerste worden de regels gehandhaafd door netwerken van vrienden en familie die materiële voordelen ontvangen in ruil voor politieke loyaliteit; in het tweede zouden ambtenaren dienaren of bewakers van een breder algemeen belang moeten zijn en is het hun bij wet verboden om hun ambt te gebruiken voor particulier gewin. Hoe is het zo gekomen dat Denemarken wordt bestuurd door bureaucratieën die gekenmerkt worden door een strikte ondergeschiktheid aan het algemeen belang, technische expertise, een functionele arbeidsverdeling en aanstelling op basis van verdienste?

Vandaag de dag zou zelfs niet de meest corrupte dictator betogen, zoals sommige vroege koningen of sultans, dat hij letterlijk 'eigenaar' is van zijn land en ermee kan doen wat hij wil. Iedereen bewijst lippendienst aan het onderscheid tussen algemeen en particulier belang. Daarom heeft het patrimonialisme zich ontwikkeld tot dat wat 'neopatrimonialisme' wordt genoemd, waarbij politieke leiders wel de verschijningsvorm van moderne staten overnemen, met bureaucratieën, rechtsstelsels, verkiezingen en dergelijke, maar in werkelijkheid regeren omwille van persoonlijk gewin. Misschien dat het algemeen belang wordt aangevoerd tijdens verkiezingscampagnes, maar de staat is niet onpersoonlijk: in ruil voor stemmen of aanwezigheid op bijeenkomsten worden er gunsten verleend aan netwerken van politieke medestanders. Dit gedragspatroon is te zien in landen van Nigeria tot Mexico en Indonesië.² Douglass North, John Wallis en Barry Weingast hebben een alternatieve term voor neopatrimonialisme; zij spreken van een 'beperkt toegankelijke orde' (*limited access order*), waarin een alliantie van zichzelf verrijkende elites haar politieke macht gebruikt om vrije concurrentie te voorkomen, zowel economisch als politiek.³ Daron Acemoglu en James Robinson gebruiken de term 'extractief' om hetzelfde verschijnsel te beschrijven.⁴ Alle regeringen kunnen in een zeker stadium van de menselijke geschiedenis worden beschreven als patrimoniaal, beperkt toegankelijk of extractief.

De vraag is: hoe hebben zulke politieke ordes zich ooit ontwikkeld tot moderne staten? De boven aangehaalde auteurs zijn beter in het beschrijven van die transitie dan in het bedenken van een dynamische theorie omtrent verandering. Zoals we zullen zien, zijn er diverse krachten die de modernisering van de staat in de hand werken. Historisch gezien was militaire concurrentie een belangrijke, omdat zij veel meer stimuleert tot politieke hervorming dan economisch eigenbelang. Een tweede stimulans tot verandering vindt zijn oorzaak in de sociale mobilisatie als gevolg van industrialisering. Economische groei gaat gepaard met het ontstaan van nieuwe sociale groepen die zich mettertijd organiseren voor politieke actie en streven naar deelname aan het politieke systeem. Dit proces leidt niet altijd tot de totstandkoming van moderne staten, maar onder de juiste omstandigheden kan dat wel en is dat ook gebeurd.

35

Politiek verval

Volgens de definitie van Samuel Huntington ontwikkelen politieke instellingen zich door complexer, adaptiever, autonomer en coherenter te worden.⁵ Hij betoogt echter dat ze ook in verval kunnen raken. Instellingen komen tot stand om te voorzien in bepaalde behoeften van samenlevingen, zoals oorlog voeren, het oplossen van economische conflicten en het reguleren van sociaal gedrag. Als terugkerend gedragspatroon kunnen ze echter ook verstarren en zich niet aanpassen als de omstandigheden veranderen waaronder ze oorspronkelijk tot stand zijn gekomen. Het menselijk gedrag wordt gekenmerkt door een inherent conservatisme waardoor eenmaal gevestigde instellingen dikwijls een emotionele waarde krijgen. Wie voorstelt om de Engelse monarchie, de Amerikaanse grondwet of de Japanse keizer af te schaffen en die door iets nieuws, iets beters, te vervangen, zal het heel moeilijk krijgen.

Naast het feit dat instellingen zich niet aanpassen aan nieuwe omstandigheden is er nog een tweede oorzaak voor politiek verval. De natuurlijke menselijke sociabiliteit is gebaseerd op verwantschapselectie en wederkerig altruïsme – dat wil zeggen, een voorkeur voor familie en vrienden. Hoewel moderne politieke ordes streven naar het bevorderen van een onpersoonlijk bestuur, zijn in de meeste samenlevingen de elites geneigd om terug te vallen op netwerken van familie en vrienden, als een middel om hun positie te beschermen en als degenen die

profiteren van hun inspanningen. Als ze daarin slagen, zegt men dat zulke elites de staat ‘overnemen’, waardoor de legitimiteit van de staat afneemt en zij het hele volk minder verantwoording is verschuldigd. Lange periodes van vrede en welvaart scheppen vaak de omstandigheden voor een dergelijke overname door elites, die kan leiden tot een politieke crisis als zij wordt gevolgd door een economische neergang of een externe politieke schok.

36 In Boek 1 hebben we vele voorbeelden van dit verschijnsel gezien. In de derde eeuw raakte de grote Han-dynastie in verval, toen vooraanstaande families het bestuur weer naar zich toe trokken, die daarna tijdens de Sui- en Tang-dynastie de Chinese politiek bleven domineren. Het regime van de Mammelukken in Egypte, dat gebaseerd was op Turkse slaaf-soldaten, stortte ineen toen de bestuursslaven gezinnen kregen en zich om hun kinderen gingen bekommeren. Hetzelfde gold voor de Sefahi's en Janitsaren – cavalerie en infanterie – waarop de macht van de Ottomanen gebaseerd was. Vanaf het midden van de zeventiende eeuw streefde Frankrijk onder het Ancien Régime naar een modern gecentraliseerd bestuur, maar de voortdurende fiscale behoeften van de monarchie dwongen het land om zijn bestuur te corrumperen door verkoop van openbare ambten aan rijke individuen, een praktijk die bekendstaat als *vénalité*. In deze beide delen gebruik ik een heel lang woord, ‘herpatrimonialisering’, voor de overname van staatsinstellingen door machtige elites.

Moderne liberale democratieën zijn niet minder onderhevig aan politiek verval dan andere soorten regimes. Geen enkele moderne samenleving zal ooit helemaal terugkeren naar een stammensamenleving, maar we zien overal om ons heen voorbeelden van ‘tribalisme’, van straatbendes tot de klikjes en de kruiwagens op het hoogste niveau van de moderne politiek. Hoewel iedereen in een moderne democratie de taal van universele rechten spreekt, nemen velen genoeg met privileges – bijzondere vrijstellingen, subsidies of voordelen alleen voor zichzelf, hun familie en hun vrienden. Sommige wetenschappers hebben betoogd dat politieke verantwoordingssystemen beschikken over zelfcorrigerende mechanismen om verval te voorkomen: als het bestuur slecht functioneert of corrupte elites de staat overnemen, kan de niet-elite hen gewoon wegstemmen.⁶ Er zijn momenten in de ontwikkeling van de moderne democratie dat dit gebeurd is. Maar er is geen garantie dat dit zelfcorrigerende mechanisme in werking zal treden, misschien omdat de niet-elites slecht georganiseerd zijn of omdat ze onvoldoende inzicht hebben in hun eigen belangen. Het conserva-

tisme van instellingen maakt hervorming dikwijls moeilijk, zo niet onmogelijk. Dit soort politiek verval leidt ofwel tot steeds meer corruptie, waardoor het bestuur steeds minder efficiënt wordt, ofwel tot gewelddadige volksreacties op geconstateerde manipulaties door elites.

Na de Revolutie: de opzet van dit boek

In Boek 1 werd de opkomst van de staat, de rechtsorde en democratische verantwoording getraceerd tot aan de Amerikaanse en de Franse revoluties. Deze revoluties markeerden het moment waarop alle drie de instellingen – wat wij de liberale democratie noemen – wel ergens in de wereld tot stand waren gekomen. In dit deel zal de dynamiek van hun onderlinge wisselwerking getraceerd worden tot aan het begin van de eenentwintigste eeuw.

37

Het raakvlak tussen de twee boeken staat ook voor het begin van een derde revolutie die nog grotere gevolgen had: de Industriële Revolutie. De lange continuïteiten zoals die in het eerste deel zijn beschreven, lijken te suggereren dat samenlevingen verstrikt zijn in hun historische verleden, waardoor hun keuzen voor toekomstige vormen van politieke orde beperkt zijn. Dit was een onjuiste interpretatie van het evolutionaire verhaal dat in dat deel werd verteld, maar impliciet historisch determinisme gaat nog minder op als de industrialisatie eenmaal op gang komt. De politieke aspecten van ontwikkeling zijn op complexe manieren nauw gerelateerd aan de economische, sociale en conceptuele dimensies. Deze relaties zullen het onderwerp van het volgende hoofdstuk zijn.

In die samenlevingen waar zij plaatsvond leidde de Industriële Revolutie tot een enorme toename van het groeitempo in de productie per hoofd van de bevolking, een verschijnsel dat enorme sociale gevolgen had. Door de aanhoudende economische groei veranderde het tempo in alle dimensies van ontwikkeling. Tussen de voormalige Han-dynastie in de tweede eeuw v.Chr. en de Qing-dynastie in de achttiende eeuw traden er nauwelijks veranderingen op in het fundamentele karakter van het Chinese boerenleven en de aard van het Chinese politieke bestel; in de daaropvolgende twee eeuwen traden er veel meer veranderingen op dan in de voorgaande twee millennia. Dit snelle tempo waarin veranderingen optreden zet zich voort in de eenentwintigste eeuw.

In het eerste deel van dit boek zal ik mij concentreren op die de-

len van de wereld die als eersten deze revolutie doormaakten, Europa en Noord-Amerika, waar de eerste liberale democratieën verschenen. Ik zal proberen om de volgende vraag te beantwoorden: waarom worden aan het begin van de eenentwintigste eeuw sommige landen zoals Duitsland gekenmerkt door moderne, relatief niet-corrupte regeringen, terwijl landen zoals Griekenland en Italië nog steeds geplaagd worden door cliëntelistische politiek en wijdverbreide corruptie? En hoe komt het dat Engeland en de Verenigde Staten, die in de negentiende eeuw een door vriendjespolitiek geteisterde publieke sector hadden, konden veranderen in modernere, op verdienste gebaseerde bureaucratieën?

Zoals we zullen zien, is het antwoord te vinden in enkele vanuit een democratisch oogpunt ontmoedigende aspecten. De modernste hedendaagse bureaucratieën waren die welke door autoritaire staten waren gevestigd omwille van de nationale veiligheid. Zoals we in Boek 1 hebben gezien, gold dit voor het oude China; het gold ook voor Pruisen (het schoolvoorbeeld van modern bureaucratisch bestuur en de latere vereniger van Duitsland), dat zijn zwakke geopolitieke positie moest compenseren door de totstandbrenging van een efficiënt staatsbestuur. Aan de andere kant ontwikkelden vroeg gedemocratiseerde landen een cliëntelistische publieke sector voordat er een modern bestuur tot stand kwam. Het eerste land waarvoor dit gold waren de Verenigde Staten, tevens het eerste land dat in de jaren twintig van de negentiende eeuw alle blanke mannen kiesrecht verleende. Het gold ook voor Griekenland en Italië, waar om verschillende redenen nooit een sterke, moderne staat tot stand kwam voordat zij het kiesrecht openbraken.

De volgorde is derhalve van heel groot belang. Landen waar de democratie voorafging aan de staatsvorming hebben veel grotere problemen gehad met het realiseren van goed bestuur dan de landen die een moderne staat hebben geërfd uit de tijd van het absolutisme. Staatsvorming na de komst van de democratie is wel mogelijk, maar vereist dikwijls de mobilisatie van nieuwe sociale actoren en krachtig politiek leiderschap. Dit was het verhaal van de Verenigde Staten, waar het cliëntelisme werd overwonnen door een alliantie van onder andere zakenlieden wier belangen waren geschaad door slecht openbaar bestuur, westelijke boeren die zich verzetten tegen corrupte spoorwegbelangen en stedelijke hervormers afkomstig uit de nieuwe midden- en beroepsklassen.

Er is een andere potentiële reden voor spanning tussen democratie

en een sterke, competente staat. Staatsvorming moet uiteindelijk steunen op het fundament van een natie, dat wil zeggen op de totstandkoming van een gemeenschappelijke nationale identiteit die meer loyaliteit afdwingt dan banden met een familie, stam, regio of etnische groep. Een natie borrelt soms op vanuit de basis, maar is ook vaak het product van machtspolitiek – ja, zelfs van vreselijk geweld, wanneer verschillende groepen ingelijfd, verdreven, samengevoegd, verhuisd of ‘etnisch gezuiverd’ worden. Net als in het geval van modern openbaar bestuur komt een sterke nationale identiteit vaak het best tot stand onder autoritaire omstandigheden. Democratische samenlevingen zonder sterke nationale identiteit hebben dikwijls veel moeite om het eens te worden over een overkoepelend nationaal verhaal. Veel vreedzame hedendaagse liberale democratieën profiteren in feite van langdurig geweld en een autoritair bewind in eerdere generaties, dat ze voor het gemak maar zijn vergeten. Gelukkig is geweld niet het enige pad naar nationale eenheid. Een identiteit kan ook worden gewijzigd om tegemoet te komen aan machtspolitieke realiteiten of ontstaan rondom ruimdenkende ideeën, waardoor het weren van minderheden uit de nationale gemeenschap wordt geminimaliseerd.

39

In deel II van dit boek wordt ook ingegaan op de opkomst, of het niet opkomen, van moderne staten, maar in de context van een niet-westerse wereld die grotendeels door de Europese mogendheden is gekoloniseerd en overweldigd. Hoewel er in samenlevingen in Latijns-Amerika, het Midden-Oosten, Azië en Afrika inheemse vormen van sociale en politieke organisatie zijn ontstaan, werden zij vanaf het eerste moment van contact met het Westen plotseling geconfronteerd met een heel ander systeem. In vele gevallen werden deze samenlevingen veroverd, onderworpen en geknecht door de koloniale machten, die inheemse volken uitroelden door oorlog en ziekten en hun land koloniseerden met vreemdelingen. Maar zelfs als er geen fysiek geweld aan te pas kwam, ondermijnde het bestuursmodel dat de Europeanen meenamen de legitimiteit van traditionele instellingen en stortte het vele samenlevingen in een schemergebied waar ze noch authentiek traditioneel, noch met succes verwesterd waren. In de niet-westerse wereld is het daarom niet mogelijk om te spreken over de ontwikkeling van instellingen zonder te refereren aan vreemde of geïmporteerde instellingen.

Er is in de loop der jaren een aantal theorieën naar voren gebracht omtrent de reden waarom instellingen zich in verschillende delen van de wereld anders hebben ontwikkeld. Sommigen hebben betoogd dat

ze bepaald werden door de materiële geografische en klimatologische omstandigheden. Economen hebben betoogd dat extractieve industrieën zoals mijnbouw, of landbouw in de tropen waarbij vanwege schaalvoordelen de voorkeur wordt gegeven aan grote plantages, de uitbuiting van slavenarbeid in de hand hebben gewerkt. Naar men zei, gingen deze economische productiewijzen gepaard met autoritaire politieke systemen. Gebieden die zich leenden voor kleine boerenbedrijfjes werkten daarentegen democratie in de hand door de rijkdom gelijker over de bevolking te verdelen. Als een instelling eenmaal was gevormd, werd zij ‘ingekapseld’ en hield zij stand ondanks veranderingen, waardoor de oorspronkelijke geografische en klimatologische omstandigheden minder relevant werden.

Maar de geografie blijft slechts een van de vele factoren die politieke effecten bepalen. Het beleid van koloniale mogendheden, hoe lang ze de dienst uitmaakten, en het soort middelen dat ze in hun koloniën investeerden hadden allemaal belangrijke gevolgen voor de postkoloniale instellingen. Op elke generalisatie omtrent het klimaat en de geografie zijn belangrijke uitzonderingen: het kleine Midden-Amerikaanse land Costa Rica had een typische ‘bananenrepubliek’ moeten worden, maar is vandaag de dag een redelijk goed bestuurde democratie met een bloeiende export en een vitale ecotoeristische sector. Argentinië daarentegen was gezegend met net zo’n geografie en klimaat als Noord-Amerika en is toch een instabiel ontwikkelingsland geworden, dat wordt geplaagd door militaire dictaturen, enorme schommelingen in de economie en populistisch wanbestuur.

Uiteindelijk verhult geografisch determinisme de vele manieren waarop de mensen in gekoloniseerde landen macht hebben uitgeoefend; ondanks buitenlandse overheersing speelden zij een cruciale rol bij het inrichten van hun eigen instellingen. De op dit moment succesvolste niet-westerse landen zijn juist die welke vóór hun contact met het Westen de best ontwikkelde inheemse instellingen hadden.

De complexe redenen voor de verschillende ontwikkelingstrajecten zijn het duidelijkst te zien in het contrast tussen Sub-Saharisch Afrika en Oost-Azië, de slechtst en best presterende regio’s ter wereld wat betreft economische ontwikkeling in de afgelopen halve eeuw. Vóór het contact met het Westen heeft Sub-Saharisch Afrika nooit sterke inheemse staatsinstellingen ontwikkeld. Toen de Europese koloniale mogendheden aan het eind van de negentiende eeuw begonnen met de ‘wedloop om Afrika’ ontdekten ze al snel dat hun nieuwe koloniën amper iets opbrachten voor hun eigen bestuurskosten. Engeland rea-